

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Prince Harry, The Duke of Sussex
SPARE

Copyright © 2023 by Prince Harry, The Duke of Sussex
All rights reserved.

This translation published by arrangement with Random House, an imprint and division of Penguin Random House LLC.

Published in the United States by Random House, an imprint and division of Penguin Random House LLC, New York.

Random House and the House colophon are registered trademarks of Penguin Random House LLC.

Published in the United Kingdom by Transworld Publishers Ltd, a division of Penguin Random House UK and in Canada by Random House Canada.

Copyright © MoD/Newspix International za ilustraciju u 2. delu.

All rights reserved.

Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

Princ Hari želi da podrži britanske dobrotvorne organizacije donacijama od prihoda ove knjige. Vojvoda od Saseksa donirao je 1.500.000 dolara organizaciji *Sentebale*, koju je osnovao s princem Sisom, u znak sećanja na ostavštinu njihovih majki, a koja podržava decu i mlade u Lesotu i Bocvani zaražene HIV-om ili obolele od AIDS-a. Princ Hari takođe će donirati 300.000 funti neprofitnoj organizaciji *Vel čajld*, čiji je kraljevski pokrovitelj već petnaest godina. Organizacija *Vel čajld* omogućuje deci i mladima sa složenim zdravstvenim potrebama kućnu negu umesto bolničke, gde god je to moguće.

ISBN 978-86-10-04660-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

PRINC HARI
REZERVA

Prevela Branislava Maoduš

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

Za Meg, Arčija i Lili... i, naravno, moju majku

Prošlost nije mrtva. Nije čak ni prošla.

– Vilijam Fokner

DOGOVIORILI SMO SASTANAK nekoliko sati nakon sahrane. U Frogmorskim vrtovima, pored stare gotske ruševine. Ja sam stigao prvi.

Osvrnuo sam se, nigde nikoga.

Pogledao sam telefon. Nije bilo ni tekstualnih ni glasovnih poruka.

Mora da kasne, pomislio sam, pa se naslonio na kameni zid.

Sklonio sam telefon i rekao sebi: sačuvaj mir.

Vreme karakteristično aprilsko. Nije više zima, ali nije još ni proleće. Drveće golo, ali je vazduh bio blag. Nebo sivo, ali su se lale pomaljale. Svetlost bleđa, ali je indigo jezero svetlucalo.

Kako je sve lepo, pomislio sam. I kako tužno.

Nekada davno je ovo trebalo da bude moj dom, zauvek. Ali pokazalo se da je to tek još jedna kratka stanica.

Kada smo moja supruga i ja pobjegli odavde, strepeći za duševno zdravlje i fizičku bezbednost, nisam bio siguran da ću se ikada više vratiti. Bilo je to u januaru 2020. godine. I sada sam, petnaest meseci kasnije, ponovo ovde, nekoliko sati nakon što sam se probudio i zatekao trideset dva propuštena poziva, i nakon jednog kratkog razgovora s bakom, od koga mi je srce zadrhtalo: *Hari... deda je preminuo.*

Vetar je dunuo jače, postao hladniji. Povio sam ramena, protrljao nadlaktice, pokajao se zbog tanke bele košulje. Voleo bih da sam se presvukao iz odela koje sam nosio na sahrani. Poželeo sam da sam se setio da ponesem kaput. Okrenuo sam leđa vetru, pogled mi je pao na gotsku ruševinu, koja se izdizala iza mene, i koja je u suštini bila gotska koliko i Milenijumski točak. Njenom izgledu je malo doprineo vešt arhitekta, malo scenski efekat. Kao i većina stvari ovde, pomislio sam.

Od kamenog zida prešao sam do male drvene klupe. Seo sam i ponovo pogledao telefon, pa uz i niz baštensku stazu.

Gde su?

Još jedan nalet vetra. Zanimljivo je bilo što me je podsetio na dedu. Možda na njegovo oštro ponašanje. Ili ledeni smisao za humor. Setio sam se jednog lova za vreme vikenda od pre mnogo godina. Jedan drugar je, u pokušaju da vodi razgovor, pitao dedu kako mu se čini moja nova brada, koja je izazivala zabrinutost u porodici i kontroverzu u štampi. Da li bi trebalo da kraljica primora princa Harija da se obrije? Deda je pogledao mog druga, pa moju bradu, pa se zlobno nasmejao. TO nije brada!

Svi su se smejali. Imati ili nemati bradu, bilo je pitanje, no tako je karakteristično bilo da deda zahteva *više* brade. *Pusti da ti izraste raskošna čekinja prokletog vikinga!*

Setio sam se dedinih snažnih uverenja, njegovih brojnih strasti – vožnje kočijom, roštilja, lova, hrane, piva. Načina na koji je prihvatao život. To je njemu i mojoj majci bilo zajedničko. Možda ju je zato toliko voleo. Dugo pre nego što je postala princeza Dajana, još kada je bila tek Dajana Spenser, vaspitačica, tajna devojka princa Čarlsa, moj deda je bio njen najveći obožavalac. Neki kažu da je upravo on bio provodadžija u njihovom braku. Ako je to istina, moglo bi se reći da je deda bio primarni uzrok mog postojanja. Da nije bilo njega, ne bih bio ovde.

A ne bi bio ni moj stariji brat.

A opet, možda bi naša majka *bila* tu. Da se nije udala za tatu...

Setio sam se jednog skorašnjeg razgovora između mene i dede; bili smo sami, nedugo nakon što je napunio devedeset sedmu. Razmišljao je o kraju. Nije više mogao da se bavi svojim strastima, rekao je. A najviše mu je nedostajalo da radi. Rekao je da se bez rada sve ruši. Nije delovao tužno, prosto spremno. *Moraš znati kada je vreme da odeš, Hari.*

Gledam sada u daljinu, prema panorami kripte i spomenika u Frogmoru. Kraljevsko groblje. Poslednje počivalište mnogih od nas, pa i kraljice Viktorije. Ali i ozloglašene Volis Simpson. I njenog dvostruko ozloglašenog muža Edvarda, bivšeg kralja i brata mog pradede. Nakon što se Edvard zbog Volis odrekao prestola, nakon što su pobjegli iz Britanije, oboje su se grizli zbog konačnog povratka – oboje su bili opsednuti time da budu sahranjeni baš ovde. Kraljica, moja baka, uslišila im je molbu. Ali ih je stavila podalje od ostalih, ispod povijenog platana. Poslednje prekorno mahanje prstom, može biti. Poslednji progon, možda. Pitao sam se kako su se Volis i Edvard osećali zbog onoga što ih je grizlo. Da li je to naposletku bilo važno? Pitao sam se da li su se to uopšte pitali. Da li plutaju u nekom eteričnom svetu i još uvek razmišljaju o svojim izborima, ili nisu nigde i ni o čemu ne razmišljaju? Zar posle ovoga zaista može da nema ičega? Da li svest, kao i vreme, ima kraj? Ili možda, razmišljao sam, možda su sada ovde, pored lažne

gotske ruševine, ili pored mene, i prisluškuju moje misli. I ako je tako... *možda je i moja majka tu?*

Kao i uvek kada bih se nje setio, osetio sam nalet nade i udar energije.

I oštricu tuge.

Majka mi je nedostajala svakog dana, ali tog dana, pred sam početak tog mučnog sastanka u Frogmoru, uhvatio sam sebe kako čeznem za njom a da nisam umeo da kažem zašto. Kao i mnogo toga u vezi s njom, teško je to bilo rečima izraziti.

I premda je moja majka bila princeza koja je nosila ime boginje, oba ova izraza bila su slaba, nedovoljna. Ljudi su je redovno poredili s ikonama i svecima, od Nelsona Mandele, preko Majke Tereze, do Jovanke Orleanke, ali svako ovo poređenje, premda impresivno i izraženo s ljubavlju, bilo je pogrešno. Najprepoznatljivija žena na planeti, jedna od najvoljenijih, moja majka je jednostavno bila neopisiva, to je prosta istina. A opet... kako je moguće da neko ko je toliko iznad svakodnevnog jezika ostane tako stvaran, tako opipljivo prisutan, tako izvanredno živ u mom umu? Kako je moguće da sam je video jasno kao labuda koji je lebdeo prema meni na površini indigo jezera? Kako sam mogao čuti njen smeh glasno kao ptice pevačice u golom drveću – još uvek? Mnogo toga se ne sećam, jer sam bio suviše mali kada je umrla, ali veće je čudo čega se sve sećam. Njenog razornog osmeha, ranjivih očiju, detinje ljubavi prema filmovima, muzici, odeći i slatkišima – i nama. O kako je samo volela mog brata i mene. Opsesivno, priznala je jednom novinaru.

Pa, mama... obostrano je.

Možda je bila sveprisutna iz istog razloga iz kog je bila neopisiva – jer je bila svetlost, čista i blistava svetlost, a kako čovek da opiše svetlost? Čak se i Ajnštajn s tim mučio. Nedavno su astronomi ispremeštali najveće teleskope i usmerili ih na jednu malu pukotinu svemira i uspeali da vide zadivljujuću sferu koju su nazvali Earendel, što je staroengleska reč za Jutarnju zvezdu. Udaljena milijarde kilometara i verovatno već odavno iščezla, Earendel je bliže Velikom prasku, trenutku Stvaranja, nego naš Mlečni put, a ipak je nekako još uvek vidljiva smrtnom oku jer je tako veličanstveno svetla i blistava.

To je bila moja majka.

Zato sam mogao da je vidim i osetim, uvek, ali pogotovo tog aprilskog popodneva u Frogmoru.

To – i činjenica da sam nosio njeno nasleđe. U ovaj vrt sam došao jer sam tražio mir – želeo sam ga više od svega. Želeo sam ga zarad svoje porodice, i sebe – ali i zbog nje.

Ljudi zaboravljaju koliko se moja majka borila za mir. Mnogo je puta obišla planetu, gazila minska polja, grčila pacijente obolele od AIDS-a, tešila ratnu siročad, uvek radila na tome da donese mir nekome negde, i znao sam koliko bi očajnički želela – ne, koliko je želela – da između njenih sinova vlada mir, i između nas dvojice i tate. I čitave porodice.

Mesecima je Vindzor u ratu. Bilo je razdora u našim redovima povremeno, tokom mnogih vekova, ali ovo je bilo drugačije. Ovo je bio potpuni javni raskol i pretio je da postane nepopravljiv. I zato sam, premda sam kući doleteo samo i isključivo zbog dedine sahrane, tražio, kada sam već tu, ovaj tajni sastanak sa starijim bratom Vilijem i mojim ocem, da razgovaramo o stanju u kom smo se našli.

Da pronađemo izlaz.

Ali sada sam još jednom pogledao u telefon i još jednom pogledao uz i niz stazu i pomislio: *Možda su se predomislili. Možda neće doći.*

Na delić sekunde sam pomislio da odustanem, sâm prošetam baštama, pa da se vratim u kuću, gde su svi moji rođaci pili i pričali o dedi.

Ali tada sam ih, najzad, ugledao. Rame uz rame, koračali su prema meni, i izgledali turobno, gotovo preteći. A još je važnije da su izgledali čvrsto ujedinjeni. Osetio sam kako mi želudac tone. Obično bi se prepirali oko ovoga ili onoga, ali sada kao da su išli ukorak – udruženo.

Javila mi se misao: Ček malo, da li mi to idemo u šetnju... ili se spremamo za dvoboj?

Ustao sam s drvene klupe, oprezno zakoračio prema njima i slabašno se nasmešio. Nisu mi uzvratili osmeh. Sada je srce zaista počelo da mi divlja i udara u grudima. Diši duboko, rekao sam sebi.

Pored straha koji sam osećao, iznenada sam postao hipersvestan svega oko sebe, i osetio silnu ranjivost, kao i u drugim ključnim trenucima u mom životu.

Dok sam koračao iza majčinog kovčega.

Kada sam prvi put išao u bitku.

Držao govor usred napada panike.

Obuzeo me je isti taj osećaj kretanja na zadatak a da ne znam da li sam mu dorastao, ali istovremeno i potpuno svestan da nema nazad. Da se točak sudbine pokrenuo.

Dobro, mama, pomislio sam ubrzavajući korak, idemo. Poželi mi sreću.

Sreli smo se nasred staze. *Vili? Tata? Zdravo.*

Harolde.

Bolno mlako.

Okrenuli smo se, pa krenuli pošljunčanom stazom preko mostića obraslog bršljanom.

Kako da se ne setim mamine sahrane kada smo tako lako stali jedan pored drugog, bez reči uskladili korak i pognuli glave, i još u blizini svih onih grobova? Rekao sam sebi da ne razmišljam o tome, da razmišljam o prijatnom krckanju šljunka pod nogama, i rečima koje su lebdele poput oblačaka dima na vetru.

Pošto smo bili Britanci, pa još i Vindzori, počeli smo neobavezno da razgovaramo o vremenskim prilikama. Poredili smo utiske sa dedine sahrane. Sâm je sve isplanirao, do najsitnijih detalja, podsetili smo jedni druge žalosno se smešeci.

Časkanje. Najbeznačajnije. Dotakli smo se svih sporednih tema i ja sam čekao da se pokrene ona primarna. Pitao sam se zašto toliko dugo traje i kako je, zaboga, moguće da su otac i brat tako mirni.

Osvrnuo sam se. Dobrano smo se udaljili od mesta sastanka i sada smo bili usred Kraljevskog groblja, gazeći između više leševa nego Hamlet. Kad malo bolje o tome razmislim... nisam li i ja nekada tražio da me ovde sahrane? Nekoliko sati pre nego što sam otišao u rat, moj privatni sekretar je rekao da moram da odaberem gde želim da se sahrane moji ostaci. *U slučaju da se desi najgore, vaše veličanstvo... jer je rat neizvesna rabota...*

Bilo je nekoliko opcija. Kapela Svetog Đorđa? Kraljevska grobnica u Vindzoru, gde su danas sahranili dedu?

Ne, odabrao sam ovo groblje jer su bašte divne i zato što je izgledalo spokojno.

Kada smo se praktično našli na glavi Volis Simpson, tata se dao u mikropredavanje o ovome rođaku ovde, i onom onde, a svi su bili nekada ugledne vojvode i vojvotkinje, lordovi i leđi, a trenutno su počivali ispod travnjaka. Kako je čitav život proučavao istoriju, raspolagao je obiljem informacija i deo mene je pomislio da bismo mogli da ostanemo ovde satima i da ćemo na kraju dobiti test. No, zaustavio se, na sreću, pa smo nastavili preko trave oko ivice jezera i stigli do prelepe leje s narcisima.

I tu smo, najzad, prešli na stvar.

Pokušao sam da objasnim svoje viđenje. Nisam bio u najboljoj formi. Za početak, i dalje sam bio nervozan. Borio sam se da obuzdam osećanja i nastojao da budem sažet i precizan. Štaviše, dao sam sebi reč da neću dozvoliti da se ovaj susret pretvori u još jednu svađu. Ali brzo sam otkrio da to ne zavisi od mene. Tata i Vili imali su svoje uloge i došli su spremni za obračun. Svaki put kada bih pokušao da iznesem novo objašnjenje, pokrenuo novi pravac razmišljanja, jedan ili obojica bi me presekli. Vili pogotovo nije želeo ništa da čuje. Nakon što me je nekoliko puta ućutkao, počeli smo oštro da odgovaramo jedan drugom, da govorimo iste reči

koje smo ponavljali već mesecima – i godinama. Toliko su se strasti uskomešale da je tata podigao ruke. *Dosta!*

Stajao je između nas i gledao naša rumena lica: *Molim vas, deco – nemojte mi poslednje godine pretvarati u čemer.*

Glas mu je zvučao promuklo, krhko. Zvučao je, ako ću biti iskren, staro.

Setio sam se dede.

I iznenada se u meni nešto promenilo. Pogledao sam Vilija, zaista ga pogledao, možda po prvi put otkako smo bili deca. Osmotrio sam sve: njegov poznati mrk pogled, koji je bio uobičajen kada je razgovarao sa mnom; njegovu zabrinjavajuću ćelavost, mnogo vidljiviju od moje; njegovu čuvenu sličnost sa mamom, koja je bleдела s vremenom. S godinama. U jednu ruku, on je bio moje ogledalo, u drugu, moja suprotnost. Moj voljeni brat – moj najveći neprijatelj, kako je do toga došlo?

Osetio sam silan umor. Želeo sam da idem kući i shvatio koliko je dom postao složen koncept. Ili je možda oduvek to bio. Pokazao sam na vrt, na grad iza njega, na naciju, i rekao: *Vili, trebalo je da ovo bude naš dom. Trebalo je da do kraja života živimo ovde.*

Otišao si, Harolde.

Da – i ti znaš zašto.

Ne znam.

Ne... znaš?

Zabacio sam glavu. Nisam mogao da verujem šta čujem. Jedno je bilo izraziti neslaganje oko krivice i drugačijeg ishoda, ali da on kaže da ne zna razloge zašto sam pobeгаo iz rodne zemlje – zemlje za koju sam se borio i bio spreman da umrem – svoje otadžbine? Kako bremenita reč. Da tvrdi da ne zna zašto smo se moja supruga i ja odlučili na drastičan korak da uzmemo naše jedino dete i pobeгnemo kao da nas đavo goni i ostavimo sve – kuću, prijatelje, nameštaj? Stvarno?

Pogledao sam u drveće: *Ne znaš!*

Harolde... zaista ne znam.

Okrenuo sam se prema tati. Gledao me je sa izrazom koji je govorio: *Ne znam ni ja.*

Oho, pomislio sam. Možda zaista ne znaju.

Zapanjujuće. Ali možda je istina.

A ako nisu znali zašto sam otišao, možda me prosto nisu poznavali. Uopšte.

A možda me nikada nisu poznavali.

I iskren da budem, možda nisam ni ja njih.

Na ovu pomisao postalo mi je hladnije, osetio sam se usamljenije.

Ali me je ona i pokrenula. Pomislio sam: *Moram da im kažem.*

Rezerva

Kako da im kažem?

Ne mogu. Predugo bi trajalo.

A i očigledno je da nisu u stanju da me saslušaju.

Barem ne sada. Ne danas.

I tako:

Tata? Vili?

Svete?

Izvolite.

Deo prvi

Iz noći ove koja me pokriva*

* Iz pesme *Nepobedivi (Invictus)* Vilijama Ernesta Henlija. U prevodu korišćen prepev Dušana Vojnovića. (Prim. prev.)

UVEK JE BILO priča.

Ljudi su povremeno šaputali o ljudima koji nisu dobro prošli u Balmoralu. Jedna nekadašnja kraljica, na primer. Ona se, slučena od žalosti, zaključala u Balmoralski zamak i zavetovala da nikada neće izaći. I jedan veoma podesan bivši premijer nazvao je to mesto „nadrealnim“ i „načisto bizarnim“.

Međutim, mislim da sam te priče čuo tek mnogo kasnije. Ili sam ih možda i čuo, ali ih nisam uzimao u obzir. Za mene je Balmoral uvek jednostavno bio raj. Mešavina Diznijevog sveta i svetog druidskog gaja. Uvek sam bio previše zauzet ribolovom, lovom i jurcanjem uz i niz brdo da bih primetio da nešto nije u redu s energijom starog zamka.

Pokušavam da kažem da sam ovde bio srećan.

Zapravo, moguće je da nikada nisam bio srećniji nego tog zlatnog letnjeg dana u Balmoralu 30. avgusta 1997. godine.

Bili smo u zamku nedelju dana. Plan je bio da ostanemo još jednu nedelju. Kao i prošle i pretprošle godine. Balmoral je bio zasebna mikrosezona, dvonedeljni odmor u Škotskom gorju, koji obeležava prelazak iz leta u ranu jesen.

I baka je bila tu. Naravno. Gotovo svako leto provodila je u Balmoralu. I deda. I Vili. I tata. Čitava porodica, osim mame, jer mama više nije bila deo porodice. Ona je ili pobjegla ili su je izbacili, u zavisnosti od onoga koga pitate, premda ja nikada nikoga nisam pitao. Kako bilo, ona je bila na odmoru negde drugde. U Grčkoj, neko je rekao. Ne, u Sardiniji, rekao je neko drugi. Ne, ne, ubacio se neko treći, majka ti je u Parizu! Možda je to i mama rekla kada je ranije tog dana nazvala da razgovaramo? Avaj, i to sećanje laže, zajedno s milion drugih s one strane visokog mentalnog zida. Tako je užasan i mučan osećaj znati da su sećanja tamo, s druge strane, svega pedalj dalje – ali je zid tako visok, tako širok. Nepremostiv.

Nalik na balmoralske kule.

Ma gde da je mama bila, znao sam da je sa svojim novim prijateljem. Tu su reč svi koristili. Ne *momak*, ne *ljubavnik*. *Prijatelj*. Pristojan momak, mislio sam. Vili

i ja tek što smo ga upoznali. Zapravo, bili smo s mamom nekoliko nedelja ranije, kada ga je i ona upoznala u Sen Tropeu. Bilo nam je sjajno, nama troma, u vili nekog starijeg gospodina. Bilo je mnogo smeha i glupiranja, što je bilo uobičajeno kad god smo mama, Vili i ja bili zajedno, premda je toga bilo još i više na ovom odmoru. Taj boravak u Sen Tropeu bio je kao u raj. Vreme je bilo božanstveno, hrana ukusna, mama se smešila.

A najbolje od svega bilo je skijanje na vodi.

Ne znam čije su bile skije. Ali se jasno sećam da smo išli na njima u najdublji deo kanala i kružili i čekali velike trajekte. Masivne talase, koje su ostavljali za sobom, koristili smo kao rampe da poletimo u vazduh. Nisam siguran kako nismo stradali.

Da li se mamin prijatelj prvi put pojavio nakon tog nesrećnog skijanja na vodi? Ne, biće da je bilo pre. *Zdravo, ti mora da si Hari*. Vrana kosa, preplanuo ten, beo osmeh. *Kako si danas? Ja sam bla-bla*. Razgovarao je s nama. Razgovarao je s mamom. Posebno s mamom. Naglašeno s mamom. Iz očiju su mu iskakala crvena srca.

Bio je drzak, u to nema sumnje. A opet, sasvim fin. Doneo je mami poklon. Dijamantsku narukvicu. Činilo se da joj se dopadala. Često ju je nosila. A zatim je izbledeo iz moje svesti.

Važno je da je mama srećna, rekao sam Vilu, koji je delio moje mišljenje.

2.

PRELAZAK IZ SUNCEM okupanog Sen Tropea u tmurni Balmoral bio je šok za organizam. Neodređeno se sećam tog šoka, premda se ne sećam mnogih stvari iz prve nedelje boravka u zamku. Međutim, gotovo da mogu da budem potpuno siguran da smo je najvećim delom proveli napolju, pogotovo baka, koja je bila ljuta ako nije svakog dana barem jedan sat provodila na svežem vazduhu. No u sećanje ne mogu da prizovem šta smo to radili napolju, šta smo govorili, nosili ili jeli. Postoje neki izveštaji da smo kraljevskom jahtom išli od ostrva Vajt do zamka na poslednjoj plovidbi jahte. Zvuči lepo.

Ono čega se sećam savršeno jasno jeste fizičko okruženje. Guste šume. Brda na kom su jeleni uništili svu vegetaciju. Reke Di kako vijuga kroz Škotsko gorje. Lohnagara, većito poprskanog snegom, kako se izdiže nad nama. Pejzaž, geografiju, arhitekturu - to moje sećanje zadržava. A datumi? Žao mi je, moraću da ih proverim. Dijalog? Daću sve od sebe, ali ne tvrdim da će biti od reči do reči,